

(əvvəli 18 fevral tarixli sayımızda)

Məqsəd qurultayın təşkilati işlərinin mərkəzi orqan-larla əlaqələndirilməsidir. Bu sənəddən konkret nəticələr çıxarmaq olar:

1. *Türkoloji Qurultayın təşkili yüksək səviyyədə koor-dinasiya olunurdu, qurultayın təşkili sırf elmi dairələrin deyil, həm də siyasi rəhbərliyin, konkret halda Azərbaycan K(b)P MK Rəyasət Heyətinin nəzarətində idi.*

2. *Məmmədzadə və Zifeldin Moskvaya ezam olunma-sı həmin şəxslərin təşkilatçılıq baxımından önəmli fiqur-lar olduğunu göstərir. Onların ezam olunması qurultay-dan öncə sadəcə yerli təşəbbüs deyil, SSRİ səviyyəsində əhəmiyyət daşıdığını göstərir.*

3. *S.M.Kirovun məsələyə birbaşa müdaxilə etməsi faktı göstərir ki, məsələyə partiyanın yüksək rəhbərliyi də diqqət yetirir, Kirov kimi nüfuzlu bir şəxsin bu təklifi irəli sürməsi qurultayın siyasi əhəmiyyətini vurğulayır.*

4. *Qərarın yekdilliklə qəbul olunması partiya rəh-bərliyi arasında fikir birliyi olduğunu və qurultayın ke-çirilməsinin ideoloji və təşkilati cəhətdən dəstəkləndiyini göstərir.*

5. *Əsas məqsəd mərkəzi orqanlarla əlaqələndirmə qurultayın yalnız elmi deyil, həm də ideoloji və siyasi bir tədbir kimi planlaşdırıldığını, mərkəzdən icazə və razı-laşdırma olmadan keçirilməsinin mümkünsüz olduğunu göstərir.*

1926-cı il I Ümumittifaq Türkoloji Qurultayı sırf elmi tədbir olmaqla yanaşı, Sovet siyasi sistemində mərkəzi idarəetmə ilə sıx əlaqəli, ideoloji nəzarət altında hazırla-nan bir hadisə idi. Onun təşkili SSRİ rəhbərliyinin ciddi nəzarəti və razılığı ilə həyata keçirilirdi.

Bakı Türkoloji Qurultayı elmi təşəbbüs kimi təqdim olunsa da, arxiv sənədləri göstərir ki, bu tədbirin hazırlanması və keçirilməsi sırf elmi müstəvidə deyil, yüksək siyasi və inzibati səviyyədə, mərkəzi sovet orqanları ilə sıx əlaqədə həyata keçirilirdi. Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin həm Rəyasət Heyəti, həm də Katibliyi müxtəlif tarixli icaslarında qurultayla bağlı məsələləri müzakirəyə çıxarmış, təşkilati təklifləri rəsmi qərarlarla təsdiqləmiş, əsas təşkilatçıların Moskvaya ezamını təmin etmiş və ideoloji nəzarəti əlin-də saxlamışdır.

Bu sənədlər, bir tərəfdən Sovet hakimiyyətinin türk xalqlarının dil və mədəniyyət məsələlərinə dair siyasətini sistemli şəkildə yönləndirdiyini göstərir; digər tərəfdən isə Azərbaycan elmi-mədəni mühitinin mədəni-texniki şəraitinin yetərsizliyi (məsələn, Tədqiq və Tədbibö Cə-miyyətinin yarasız binada fəaliyyət göstərməsi) fonunda ciddi strukturlaşmaya və təşkilı dəstəyə ehtiyac olduğunu üzə çıxarır.

Beləliklə, qurultay həm elmi mərkəzləşmə, həm də ideoloji idarəetmə baxımından Sovet rejiminin Türk dün-yasına münasibətinin konkret təzahürü kimi çıxış edir. Bu, eyni zamanda, yerli təşəbbüslərin yalnız mərkəzin razılığı və təsdiqi ilə həyata keçirilə biləcəyini, sovet sistemində elmi fəaliyyətin də siyasi nəzarətdən kənarda olmadığını nümayiş etdirir.

Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsi gizli şöbəsinin 16 noyabr 1925-ci il tarixli iclasının 82 saylı protokoluna əsasən S.M.Kirovun məruzəsi dinlənilir, çıxışdan irəli gələn qurultayın keçirilməsinin təxirə salınması məsələsi müzakirə edilir.

Qərara alınır ki, qurultayın çağırılması təxirə salınsın, keçirilmə vaxtı yoldaş Məmmədzadə və yoldaş Zifeld Moskvadan qayıtdıqdan sonra onların iştirakı ilə müəyyən edilsin. Yoldaş S. Ağamalıoğlu və R. Axundova tapşırılsın ki, Rəyasət Heyətinin növbəti iclasına qədər Türko-loji Qurultayın çağırılması üzrə yenidən təşkil olunmuş Təşkilat Komissiyasının tərkibini təqdim etsinlər.

Bu sənəd qurultayın vaxtının yenidən müəyyənləş-dirilməsi və təşkilat komitəsinin tərkibinin yenilənməsi barədə qərarları ehtiva edir. Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Gizli şö-bəsinin 1925-ci il 16 noyabr tarixli iclasının protokolu bir daha göstərir ki, Türkoloji Qurultayın keçirilməsi təkcə elmi və təşkilati deyil, həm də ciddi şəkildə siyasi qə-rarlara bağlı bir məsələ idi. S.M.Kirovun çıxışı əsasında qurultayın keçirilməsinin təxirə salınması gündəmə gəti-rilmiş və iclasda rəsmi qərar kimi qəbul olunmuşdur.

Qərarda vurğulanan əsas səbəb, Qurultayın konkret vaxtının Moskvaya ezam olunmuş nümayəndələrin – Məmmədzadə və Zifeldin – qayıdışından sonra müəyyən olunmasıdır. Bu bir daha sübut edir ki, qurultayın vaxtı belə mərkəzdən gələn razılaşmalardan və əlaqələndir-mələrdən asılı idi.

Eyni zamanda, Təşkilat Komitəsinin yenidən tərk-i binin formalaşdırılması məsələsi də gündəmə gətirilmiş, iş S. Ağamalıoğlu və R. Axundova həvalə edilmişdir. Bu fakt göstərir ki, təşkilati strukturdə dəyişikliklərə ehtiyac duyulmuş, işin daha səmərəli və uyğun şəkildə davam et-dirilməsi üçün yeni bir heyətın hazırlanması vacib şayi-mışdır. Bu sənəd bir daha sübut edir ki, qurultay tam şək-ilədə Sovet siyasi idarəçiliyi çərçivəsində planlaşdırılmış və həyata keçirilmişdi. Hətta qurultayın keçirilmə vaxtı belə yerli elm adamlarının və təşkilatçıların istəyi ilə deyil, Moskvadakı koordinasiyaaların nəticəsinə əsasən müəyyən olunurdu. Bu isə sovet dövründə elmi təşəb-büslərin belə mərkəzləşdirilmiş ideoloji nəzarət altında həyata keçirildiyini göstərir.

Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Rəyasət Heyətinin protokol çıxarışında tarix və protokol nömrəsi göstərilməsə də, Gizli şö-bənin məxfi sənədinə əsasən Xalq Komissarları Sovetinə (XKS) təklif edilir ki, Türkoloji Qurultayın icaslarının keçirilməsi üçün Maarif Sarayını (İsmailiyyənin binası – N.M.) tam şəkildə təchiz etsin.

Bu sənəd qurultay üçün fiziki məkan məsələlərinin, yəni Maarif Sarayının təchizatının yekunlaşdırılması ilə bağlı qərarı əks etdirir. Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Rəyasət Heyə-tinin tarixsiz protokol çıxarışına əsaslanan məxfi qərar göstərir ki, Türkoloji Qurultayın keçirilməsi üçün yalnız təşkilati və ideoloji hazırlıqla kifayətlənilmir, eyni za-

I Ümumittifaq Türkoloji Qurultay

100 il sonra “danişan” məxfi sənədlər

Arxiv materiallarının xronoloji transkripsiyası, seçmə tərcümələr və şərhlər

manda, fiziki və maddi-texniki şəraitin təmin olunma-sı məsələsi də dövlət səviyyəsində hall olunurdu. Xalq Komissarları Sovetinə ünvanlanan bu təkliflə partiya rəhbərliyi, qurultayın keçiriləcəyi məkan – Maarif Sa-rayının tam şəkildə təchiz edilməsini tələb edirdi. Bu isə sübut edir ki, qurultay sıradan elmi tədbir deyildi. Onun keçirilməsi siyasi simbolizm və dövlət prestijii daşıyırdı və buna uyğun olaraq ən yüksək şəraitin yaradılması zər-ri hesab ediliirdi. Belə bir yanaşma hom tədbirə verilən əhəmiyyətin, həm də tədbirin ideoloji nümayiş xarakte-rinin göstəricisidir.

Arxiv sənədlərinin təhlili göstərir ki, 1926-cı il I Ümumittifaq Bakı Türkoloji Qurultayı yalnız elmi təşəb-büs deyil, ideoloji, inzibati və simbolik baxımdan yüksək səviyyədə nəzarət olunan bir dövlət layihəsidir. Qurulta-yın keçirilmə prosesi çoxsəviyyəli sovet idarəetmə struk-turlarında – Azərbaycan KP(b) MK-nın Gizli şöbəsi və Rəyasət Heyəti səviyyəsində müzakirəyə çıxarılır, onun bütün mərhələləri – vaxtı, təşkilat komitəsinin tərkibi və fiziki şəraitin təmin olunması – partiya qərarları ilə tənzimlənir.

1. *Vaxt: Qurultayın keçirilməsi Moskvaya ezam olun-muş nümayəndələrin qayıdışından asılı olaraq təxirə sa-lınır. Bu, mərkəzin razılığı olmadan heç bir təşəbbüsün həyata keçirilə bilməyəcəyini açıq şəkildə göstərir.*

2. *Təşkilat Komitəsinin yenilənməsi: Partiya rəh-bərliyi komitənin tərkibində dəyişiklik edilməsini tələb edir. Bu dəyişiklik yalnız təşkilati səmərəlilik deyil, həm də siyasi uğurluqluq prinsipi ilə diklə olunur.*

3. *Maarif Sarayının tam təchiz olunması: Qurultay üçün xüsusi məkanın (Maarif Sarayının) yüksək səviyyə-də hazırlanması, onun sıradan elmi tədbir yox, ideoloji nümayiş və dövlət imici baxımından əhəmiyyətli bir akt kimi qəbul edildiyini sübut edir.*

Bu faktlar göstərir ki, Türkoloji Qurultay sovet rej-i-mi üçün təkcə elmi əməkdaşlıq platforması yox, həm də türk xalqlarının dil və kimlik məsələləri üzərində dövlət nəzarətini möhkəmləndirmək üçün alat idi. Qurultayın harada, kim tərəfindən, nə zaman və necə keçiriləcəyi məsələləri ideoloji planlaşdırmanın tərkib hissəsi idi. Hər bir detal mərkəzi hakimiyyətin icazəsi və təsdiqi ilə hə-yata keçirilirdi.

Bu sənəd də Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Rəyasət Heyətinin Gizli iclas protokolundan çıxarışdır. Tarix və protokol nömrə-si göstərilməsə (səbəbə aydın deyil) də qərar məlumdur: a) *Azərbaycanın nümayəndə heyətinin bütün üzvlə-rinə təklif edilsin ki, qurultaya hazırlıqda ən fəal şəkildə iştirak etsinlər;*

b) *Türkoloji Qurultayın çağırılması ilə bağlı MK ÜİK(b)P Katibliyinə məlumat vermək MK katibinə hə-valə olunsun.*

c) *SSRİ Xalq Komissarları Sovetinə (XKS) tapşırılsın ki, Azərbaycanda qurultaya hazırlıq işləri üçün zəruri vəsaitləri ayırsın.*

ç) *Qurultayın çağırılması üzrə Təşkilat Komissiyası-na tapşırılsın ki, Azərbaycanın hazırlığı ilə bağlı xərclər smetasını XKS-ə təqdim etsin.*

Bu sənəd, Azərbaycan nümayəndələrinin qurulta-ya hazırlıq işlərinə cəlb olunması, mərkəzi hakimiyyət orqanlarına məlumat verilməsi və maliyyə təminatının

ayrılması ilə bağlı təşkilati qərarları əhatə edir. Azər-baycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Rəyasət Heyətinin tarixsiz gizli protoko-lundan görünür ki, Türkoloji Qurultay yalnız ideoloji nəzarət baxımından deyil, eyni zamanda, maddi, inziba-ti və diplomatik səviyyədə koordinasiya olunan dövlət tədbiri idi.

Sənəddə:

1. *Nümayəndələrin fəal iştirakı təşviq olunur. Bu göstərir ki, təkcə rəsmi komitələr deyil, bütün nümayəndələr səfərbər olunmalı, təşəbbüsə cəlb edilməli idi;*

2. *Qurultay haqqında məlumat ÜİK(b)P Katibliyinə çatdırılır. SSRİ səviyyəsində mərkəzi partiya rəhbərliyi-nin məlumatlandırılması vacib sayılırdı;*

3. *Maliyyələşdirmə məsələsi birbaşa SSRİ Xalq Ko-missarları Sovetinə tapşırıılır. Qurultayın sadəcə yerli imkanlarla deyil, birbaşa mərkəzin ayırdığı vəsaitlə real-laşdırılacağıni sübut edir;*

4. *Xərclər smetasının hazırlanması və təqdim edilmə-si. Tədbirin planlaşdırılmasında büdcə məsuliyyəti dəqiq bölüşdürülmüşdü və formal-maliyyə strukturu yaradı-lmışdı.*

Bu qərarlar göstərir ki, qurultay təşkilati-maliyyə baxımından da tam mərkəzləşdirilmiş şəkildə həyata ke-çirilirdi.

A. Qurultay yalnız elmi ictimaiyyətin təşəbbüsü dey-il, birbaşa partiya rəhbərliyi tərəfindən formalaşdırılmış strateji layihə idi;

B. Qurultayın keçirilməsi SSRİ mərkəzi orqanlarının razılığına və nəzarətinə tabe idi;

C. Təşkilat Komitəsinin tərkibi dəyişdirilir, maarif məkanları xüsusi göstərişlə təchiz olunur, ezamiyyətələr həyata keçirilir, maliyyə vəsaiti ayrılır və bu proseslərin hamısı ideoloji uyğunluqluq və inzibati planlaşdırma ilə tənzimlənirdi;

Ç. Nümayəndələrin aktiv iştirakı, smetanın təqdim olunması və XKS-dan maliyyə tələb olunması isə bu tədbirin sıradan bir elmi simpoziumdan çıxaraq dövlətin siyasi vitrininə çevrildiyini göstərir.

I Ümumittifaq Türkoloji Qurultay Sovet hakimiyyə-tinin türk xalqlarına yönəlmış dil, mədəniyyət və kimlik siyasətini formalaşdırmaq və yönləndirmək üçün seçdiyi alətlərdən biri olmuşdur. Onun hər bir mərhələsi – təşəb-büsdən tutmuş təchizatda, vaxtlamadan tutmuş smetaya qədər – mərkəzi partiya strukturlarının razılığı və təlimatı ilə müəyyən edilmişdir.

Bu, sovet elmi və mədəni siyasətinin necə idarə olu-nan, nəzarətli və məqsədli bir aparat halına gəldiyini ən açıq formada göstərən nümunədir.

Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Rəyasət Heyətinin tam məxfi 1926-cı il 25 yanvar tarixli 9 nömrəli iclasının proto-kolundan çıxarış.

Müzakirə edildi:

1. *Türkoloji Qurultay haqqında.*

(Məruzəçilər: yoldaş Cəbiyev və yoldaş Zifeld)

Qərar verildi:

a) *Türkoloji Qurultayın keçirilmə tarixi 1926-cı il fevralın 25-nə təsdiq edilsin.*

b) *ASSR (Azərbaycan SSR) və NSSR (Naxçıvan MSSR) adından qurultaya aşağıdakı nümayəndələr təs-diqlə edilsin:*

- R. Axundov
- F. Ağayev
- Zeynəlli
- Panah Qasimov
- M. Quliyev
- A. Sultanova
- Əfəndizadə

c) *Qurultayda Azərbaycan nümayəndə heyətinə dair meydana çıxacaq bütün məsələlər AK(b)P MK-nın Ka-tibliyi ilə razılaşdırılmaqla Komissiyaya həvalə edilsin.*

Bu artıq qurultayın konkret tarixini (25 fevral 1926-cı il) və Azərbaycan tərəfdən rəsmi nümayəndə heyətinin tərkibini təsdiqləyən olduqca mühüm bir sənəddir, qu-rultayın qərarlaşdırılmış mərhələyə keçdiyini sübut edir, həm təşkilati, həm də siyasi-diplomatik baxımdan əhə-miyyətlidir.

1926-cı il 25 yanvar tarixli tam məxfi protokol çıxarış göstərir ki, artıq Türkoloji Qurultayın keçirilməsi ilə bağlı bütün əsas qərarlar yekunlaşdırılmış və rəsmiləşdi-rilmişdir. Möhz bu sənəddə:

1. *Qurultayın tarixi rəsmi şəkildə 25 fevral 1926-cı il olaraq təsdiq edilir – bu, əvvəlki sənədlərdə görü-lən qeyri-müəyyənlik və təxirasalmaların başa çatdığını göstərir;*

2. *Azərbaycan və Naxçıvan MSSR nümayəndə heyə-tinin tam tərkibi açıqlanır və təsdiqlənir – bu da sübut edir ki, nümayəndələr sadəcə elmi əsaslarla yox, siyasi etibarlılıqluq və partiya ilə uzlaşma prinsipi ilə seçiliblər;*

3. *Nümayəndə heyətinə dair bütün məsələlərin parti-ya katibliyi ilə razılaşdırılması şərtidir, bu isə bir daha göstərir ki, Qurultayda iştirak edənlər yalnız elmi mövqeyə görə deyil, ideoloji uyğunluqluq və mərkəzi nəzarət çərçivəsində fəaliyyət göstərirlər.*

Bu sənəd, əvvəlliklərdən fərqli olaraq, hazırlıqlı, mali-yələşmə, təşkilat komitəsi və təchizat məsələlərinin artıq konkret nəticəyə gəldiyini və qurultayın siyasi və inzibati baxımdan tam hazırlandığını göstərir:

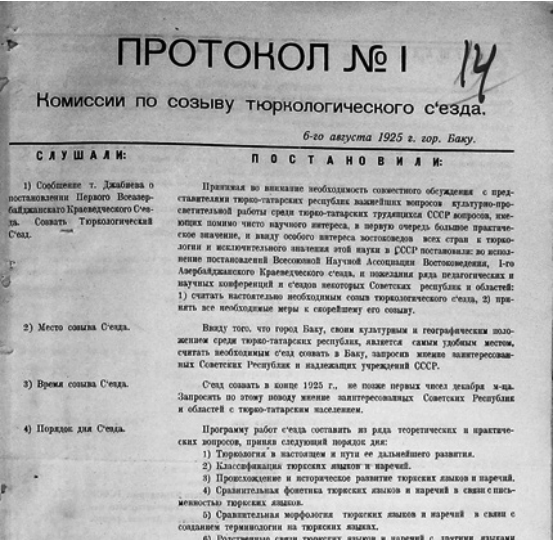
1925-ci ilin oktyabr, noyabrında təşkilati əsaslar müəyyən edilirdi, təkliflər təqdimlər, lakin qurultay Moskvadakı koordinasiya görə təxirə salınır. Maarif Sa-rayının təchizi və mədəi vəsaitin ayrılması SSRİ Xalq Ko-missarları Sovetinə həvalə edilir, bu isə mərkəzin tədbirə yüksək səviyyəli simvolik əhəmiyyət verdiyini göstərir. Nümayəndə heyətinin fəaliyyəti, smetaların hazırlanması və Katibliklə razılaşdırma – bütün bu proseslərin mərkəzi partiya strukturlarının tam nəzarəti altında həyata keçi-rildiyini sübut edir. 25 yanvar 1926-cı il tarixli qərar isə bütün bu mərhələlərin nəticəsi olaraq siyasi və ideoloji baxımdan elmi nümayəndə heyətinin iştirakı ilə qurulta-yın rəsmi tarixini və heyətini təsdiqləyir.

I Bakı Türkoloji Qurultayı Sovet ideoloji aparatının türk xalqlarının dili, mədəniyyəti və milli kimliyi üzərin-də nəzarəti gücləndirmək üçün hazırladığı, mərkəzləşdi-rilmiş, siyasi və inzibati cəhətdən tam yönləndirilmiş bir tədbir olmuşdur. Onun bütün mərhələləri – təşəbbüsdən təsdiqə, təchizatdan iştirakçıların seçiminə qədər elmi müstəvidən çox, dövlət nəzarətində olan ideoloji-inzibati müstəvidə formalaşdırılmışdır.

I Türkoloji Qurultaya hazırlıqlar daha ciddi şəkildə 1924-cü ilin aprelindən başlamış və bunun üçün SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin qərarı ilə Təşkilat Komis-siyası yaradılmışdı. Əvvəlcə konfransın Türkünstanın mərkəzində – Orta Asiyada keçirilməsi planlaşdırılır, lakin siyasi və texniki səbəblər buna imkan vermədi-yindən və təcili xarakter daşıdığından Azərbaycan, artıq konfrans keçirməkdə təcürəbəli ölkə kimi, bu çətinliyi öz üzərinə götürdü. Azərbaycanı digər türk respublikala-rından fərqləndirən cəhətlər çox idi: ilk növbədə güclü sənaye və neft ölkəsi, savadlı yerli və əcnəbi kadr po-tensialının olması. Moskvadakı mərkəzi qüvvələr də bir sıra mülahizələrdən sonra qurultayın 1925-ci ildə keçi-rilməsinə icazə verdilər. Qurultayın başlanmasından 1 il əvvəl – 1925-ci il yanvarından Bakıda elmi tədbirlər keçirilməsinə start verilir.

Dünya şərqşünaslarının türkologiyaya olan xüsusi marağını və bu elmin SSRİ-dəki xüsusi əhəmiyyətini nəzərə alaraq Bakıda Ümumittifaq Şərqşünaslıqlı Elmi Cəmiyyətinin 1925-ci il avqustun 6-da keçirilən iclasında bir sıra pedaqoji və elmi konfransların, bəzi sovet respub-likalarının və vilayətlərinin qurultay və simpoziumları-nın tövsiyələri nəzərə alınaraq qərar qəbul edilir və təsdiq olunur: “Qurultay SSRİ Şərqşünaslıqlı Elmi Assosiasiyası və Azərbaycanı Tədqiq və Tədqiqat Cəmiyyətinin təşəb-büsü ilə çağırılsın”.

Bakıda I Türkoloji Qurultayın Çağırılması üzrə Təş-kilat Komissiyasının elə həmin gün keçirilən iclasının 1 saylı protokolunda qeyd olunanlara əsasən qurultayın ke-çirilməsi ilə bağlı əsas gündəlik iş planı təsdiqlənir.

Türkoloji Qurultayın çağırılması ilə bağlı Komissi-yanın Qərarı:

1. Yoldaş Cəbiyevin Birinci Ümumazərbaycan Et-noqrafik Qurultayın qərarı haqqında məlumatı. I Türko-loji Qurultayın çağırılması təklifi.

Türk-tatar respublikalarının nümayəndələri ilə birlik-də SSRİ-dəki türk-tatar zəhmətkeşləri arasında aparılan mədəni-maarifləndirmə işi ilə bağlı, sırf elmi maraqla yanaşı, ilk növbədə, böyük praktik əhəmiyyət daşıyan məsələlərin müzakirəsinin vacibliyini nəzərə alaraq, həmçinin bütün ölkələrin şərqşünaslarının türkoloji sahəyə xüsusi marağını və bu elmin SSRİ-dəki fəvqəladə əhəmiyyətini nəzərə alaraq, Ümumittifaq Şərqşünaslıqlı Elmi Assosiasiyasının, I Azərbaycan Etnoqrafiya Qurul-tayının qərarlarının, bir sıra pedaqoji və elmi konfransla-rın, bəzi Sovet respublikalarının və vilayətlərinin qurul-taylarının arzularının icrası məqsədilə qərar alındı:

a) Türkoloji qurultayın çağırılmasını son dərəcə zər-ri hesab etmək;

b) Onun ən qısa müddətdə çağırılması üçün bütün zə-ruri tədbirləri görmək.

2. Qurultayın keçirilmə yeri.

Bakı şəhərinin türk-tatar respublikaları arasında yer-ləşməsi baxımından mədəni və coğrafi mövqeyi nəzərə alınaraq, ən münasib yer hesab edilərək, qurultayın Ba-kıda çağırılması zəruri hesab edilsin. Sovet Respublika-larının və SSRİ-nin müvafiq idarələrinin maraqlı rəyləri sorğuya çıxarılsın.

3. Qurultayın keçirilmə vaxtı.

Qurultay 1925-ci ilin sonunda, dekabr ayının ilk gün-lərindən gec olmayaraq çağırılsın. Bu barədə türk-tatar əhalisinin yaşadığı Sovet respublikaları və vilayətlərin maraqlı rəyi sorğulansın.

4. Qurultayın gündəliyi.

Aşağıdakı gündəlik iş qaydasını nəzərə almaqla qurultayın iş proqramında bir sıra nəzəri və praktik məsələlər tərtib etmək:

- Müasir dövrdə türkologiya və onun gələcək inkişaf yolları.
- Türk dilləri və ləhcələrinin təsnifatı.
- Türk dilləri və ləhcələrinin mənşəyi və tarixi in-kişafı.
- Yazı sistemlərinin müxtəlifliyi kontekstində türk dillərinin və ləhcələrinin müqayisəli fonetikasi.
- Türk dilləri və ləhcələrinin müqayisəli morfologi-yası və türk dilərində terminologiyanın yaradılması ilə bağlı məsələlər.
- Türk dilləri və ləhcələrinin digər dillər və ləhcələr-lə (monqol və fin-uqor dilləri ilə) qohumluqluq əlaqələri, həmçinin etnik nəzəriyyə baxımından bu əlaqələrin izahı.
- Türk xalqlarının və tayfalarının ilkin dini dünya-görüşləri.
- Türk xalqları və tayfalarının ilkin tarixi.
- Türk xalqlarının əlifbaları:
 - Ərəb
 - Monqol
 - Rus
 - Latin
 - Çin
 - Akademik
- Türk dillərinin orfoqrafiyası.
- Türk dillərinin tədris üsulları.
- Türk dillərində terminologiya.
- Təşkilati məsələlər.

1. Gündəliyə dəyişiklik və əlavələr.

Yuxarıda qəbul edilmiş gündəlik SSRİ MİK-in Mil-lətlər Şurasına, Ümumittifaq Şərqşünaslıqlı Elmi Assosi-asiyasına, Rusiya Elmlər Akademiyasına, RSFSR Xalq Maarif Komissarlığının Etnik Azlıqlar Şöbəsinə, Mərkə-zi Etnoqrafiya Bürosuna, MİK-lərə, yerli cəmiyyətlərə və bütün ittifaq və muxtar Sovet respublikalarının xalq maarif komissarlıqlarına, həmçinin qurultaya SSRİ-dən şəxsi qaydada dəvət olunmuş şəxslərə göndərilsin.

(ardı var)

Nadir MƏMMƏDLİ,
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun
direktoru, filologiya elmləri doktoru, professor